

Ka Hokū Loa

O Hawaii.

HONOLULU, AUKAKE 7, 1856.

Ka hoa ana o ka moku Manuwa Amerika, o Keone Adamu, ma na Mokupuni o Viti (Feje) i ka malama o Iulai 1855.

He pae aina mokupuni ia e lehulehu ana me ka Komohana Hema ake nei, maloko o ka moana Pakifika. He lehulehu na aina o lakou, a he nai na kanaka. He hapa na kanaka Hawaii, i ko kela lauhui aina. He poe lupo nae lakou, a he poe kaua kekahi ana me kekahi aina. He pae aina makai uliuli, me na lau a me na kuahivi. He poe aikana, e ono ana ka io kanaka mamua o ka puua, a me na mea momona e ae. O keia ono ana i ka io kanaka ke kumu o ko lakou kaua pinepine ana kekahi me kekahi. I ka wa e manao ana kekahi ali, e kii i mea kala, hoohalua no lakou i kahi e holo ai ka auwaa lawai, a houp wale i na mea i loa, a hoi aku me ia mau pio, a pae, a kalua me ka olioli i ka pomaiak. Ina loaia lai kau he wahine paha o kahi e, a hele hookahi ana, aoe mea nana i e kokua mai, kona make no ia i mea kala na ke ali. He nui na haole malihini i pae malaila, a hookipaia e na kamaaina me he poe makamaka la, a hiki i ka noho nanea ana, pepehi lakou ia ia, a ai no ia ia me he puua la. Aole no pela na aina a pau o ia pae moku i keia manawa. Ma kahi e noho ana na Misionari, ua hoo-pauia kela hana. I ka mahuhuana ana o na mea huli i ka pono, ke emi nei ka pae o ai kana. Aka, koe aku la ka nui o kanaka manuuli o ia hana kahiko, a hiki i keia wa.

I ka lohe ana o na Luma o Amerika Huiia, ua pepehi kekahi poe haole Amerika, a ua hao wale ia kekahi poe e ae, kaupoa aki lai kau, i ka manuwa Keoni Adamu, e holo ilaila e hookolokolo i na ali'i pōwā o ia pae aina. Kuaku lai moku ma ke awa o Ruva i ka malama o Iulai 1855, kahi e noho ana ke Kanikeli Amerika. Ua puhia iho nei ka hale o u Kanikeli la e na kamaaina o ia. A hala na hebedoma 3 paha i ka hoo-ponopono ana ia nibia, holo houaku la ia a ku ma Lervukia aina o Ovalau, kahi i akon-koia ai na haole he 60 paha, e kokua ai ke-kahi i kekahi i na hoino ana mai o na kamaaina. He malama okoa kona ku'an malaila, i ke kapilipli hou ana i na hemahema o ka moku. A maloko o ia manawa, hookolo-kolo iho la ke Kapena i na mea piliak o na haole me na kamaaina. Kaupoa aki oia ia Takomba ke ali'i nui e noho ana ma Bau, e hele mai i Ovalau e ike ia ia. Ia wa, ua hala kela ma kahi e ike kaua. A lohe ke Kapena, ua hoi mai kela i kona wahi pono i Bau, hoouuna aki la i kekahi poe hoo-kota ke kuikahi me ia a me kona pōe ali, e uku i na haole Amerika i ka poh o laou, a hoo-hiki mai lakou imua o ke Kapena e malama i na haole me ka hoopilikia ole.

Malaila aki ka holo ana o ka moku a ku ma Suva, he awa ma Viti Levu, aia ma ke Komohana Akau o Suva ke Kristiano ke ali'i o Suva, malalo o ke ali'o o Bau. I ke kii ana aki la i e hele mai maluna o ka moku, hele koke mai no ia. Aka, makau loa no ia no ka ike ana i ka manuwa. Ua kolaimai-ki ke Kapena ia ia, a hoi aki lai maula me ka ofiolu. Alaila, ike iho la'na'i o na aina e kokoke ana, ua hoikane mai ke Kapena i ke ali'i o Suva, hele mai no ho'i lakou e kui-kahi me ia. Mai Suva, aki, ua hoouuna na kona maluna o na waapa e hoopai i na'ili' pepehi haole me ka hao wale. Ua pepehi i o Ti Sulea ke ali'i o Namula, me Koradu-ada ke ali'i o Navua, i na haole kalepa elua e noho ana. Hahau mua i lau i na nēwa, a lawe i lau i Namula. A ike lakou i na umu eneana i makaukau e kaua ia lau, hookuu keli lau no ka ukū'ui. Ua ahi iho nei o Ti Sulea i ka haole Beritania ana i hookipa ai ma kona wahi. I kekahi wa, kuai lilo kela i kekahi wahiione, i wahiine na ka haole. Mahope, hoihoi mai ka haole ia ia no ka ponō ole. I ae la pa lii la, "A i ponō ole ia ka haole, he pono no ia mu'u ke aia." A holo mai ka waa o Ti Sulea ma ka aoao o ka moku e tūnau i ko ke Kape-na makemake. Kena aki la ke Kapena ia ia, e ee mai maluna. Aka, ike mai lai ke-kela, he manuwa ka ia, makau iho la ia, a holo aki la, a pae iho la ma kahi paa maula. Alaila, hoouuna aki la ke Kapena i na kona maluna o na waapa, e pii aki ma ke kuahiw-i ma kona wahi paa, me ka manao e hopu ia ia e lawe pō mai. Komo na waapu i ka muliwai, he mile me ka hapalua o ka holo ana iloko o ka aina. Lele lakou maula, a hele iloko o ka nahele he mili-hou aki, hiki lakou ma ka kumu o ka pui e ku ana kona wahi paa maluna. Pii koke ae la lakou a hiki iluna, a lilo no lakou ka pakaua. Pakale aki la ke ali'i. Puhilakou i ke kulanakauhale i ke ali'i, a hoi hou iho la i na waapa, me ka make ole o kekahi.

Ia manawa ho, ua hootuna ka waapa nui me na koa he iwakalu, a me ka pukunahi, i Vutia, e kii i na kanaka elua nana i imi i ke ola o ke Kanikeli Amerika. Ia la ae, ku ka waapa maloko o ka muliwai ma ke alo o Vutia, a noi aki la luna e haawiin mai u-mau kana ka. Aole lau i haawiin mai, a hoomakauka na kanaka e kaua. Alaila, kipu aki la ka waapa i na poka maula, a holo kiki aki la na kamaaina i ka nahelehele. Lele aki la na koa maula, a puhilakou la i ko kulanakauhale. Holo aki la hoi kekahi poe kou ma Navua, e hopu ia Koradu-ada, i ke ali'i fokua ia Ti Sulea i ka pepehi haole. Aia kona kulanakauhale, o Na-

vua, maula o ka nuku muliwai, e like me na mile eha. Pii aki la na waapa i ka muliwai, a lele aki la maula, a lawe ilo no la-kou i ke kulanakauhale. Aia no ke'li ma ke kula mawaho. Kii ia'ku oia e hoi mai. Aole kela i hoi mai. Hookani lakou i ka pahu kaua, e kaheia ai i na kanaka e hele mai e kaua. Hoomaka lakou e kipu mai ia makou. Alaila kena mai ka lunakou e puh i ke kulanakauhale, a nana no i kuni mua i ka hoi o ka ali'i i ke ali'. Iloto i laila na i pahe 100, me ka pauda, na poka, a me na pahikaua. Ua pau i ke ahī. A i ka wela ana o ke kauhale, hoihou maula i na waapa. I ka hoi ana ma ka muliwai, kipu mai maula mailoko mai o kekahi kulanakauhale hou. Lele makou maula, a puhilakou la i ka kulanakauhale. Ua make kekahi koa o makou, a u hoo-hai na mea elua. A hoi aki lai makou i ka moku.

A pau ia mau kaua ana, ua makau na'ili powa, a hela mai la a kuikahi me ke Kape-na manuwa, e hoo-hiki ana e haalele i ka pepehi i na haole, a me ka aikanaka. A pau ia haana e manao ana kekahi ali, e kii i mea kala, hoohalua no lakou i kahi e holo ai ka auwaa lawai, a houp wale i na mea i loa, a hoi aki me ia mau pio, a pae, a kalua me ka olioli i ka pomaiak. Ina loaia lai kau he wahine paha o kahi e, a hele hookahi ana, aoe mea nana i e kokua mai, kona make no ia i mea kala na ke ali. He nui na haole malihini i pae malaila, a hookipaia e na kamaaina me he poe makamaka la, a hiki i ka noho nanea ana, pepehi lakou ia ia, a ai no ia ia me he puua la. Aole no pela na aina a pau o ia pae moku i keia manawa. Ma kahi e noho ana na Misionari, ua hoo-pauia kela hana. I ka mahuhuana ana o na mea huli i ka pono, ke emi nei ka pae o ai kana. Aka, koe aki la ka nui o kanaka manuuli o ia hana kahiko, a hiki i keia wa.

Ekolaki oia mau Mokupuni nui, o Nipona, o Kino, a o Kioko. A he nui na Mokupuni lili'i iho e pili pa ana. Eliku haneri mili ka loa o Nipona, a o Iedo ke kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia e koia i ka nōne ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia e koia i ka nōne ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka lakou kolohi ana i na mea kanu. O ka hale hulihula a ne ke kili-ka laukou mea aha. He kakakahi na pua-i hanai. He rauki, a me ka pakaua ka mea i a ka malihihi i malihini.

Ma ke Komohana akau aki nei, i na mile 3,000 aki paha, e kau ame kekahi Aupuni nui o Japania ka inoa. O ke Aupuni nui i ka koko ana me kakou; a e hiki i ka moku holo aki e ku ihaia i ka pao aina o na hebedoma ekolu. Aka, aoe nui oia me o ia maula ika ikeia. Eliku haneri mili ka loa o Kōmo, a e hiki i ka kulanakauhale, a e hiki i ka kulanakauhale ali'i, me na kanaka 1,680,000. I loko o ia Aupuni, ua manuwa e hōno ana na kanaka he 40,000,000. He mau aina kushibi kiekie lakou, a he nui na hula-pole ma i na mauli kahui. No ka ikaika o kanaka ke hana, ua hoo-hilo na wahi lepo a pau i malihini i malihia, a hala iluna o na aono o na manuwa. O ka mahaihia ka hana nui o kanaka. Aole i haniki nūtia na hoo-hilo, a ua papa loa na ka a me na hīpa, no ka